

Egy álmodott költő

Ama keserves december 5. után, egy hosszú adventi éjszakán azt álmodtam, hogy nem tudok magyarul. Se beszélni, se olvasni, se írni. Borzalom volt. Mintha jégszaunában ébredtem volna, a hideg verejték rám fagyott, mint nürnbergi mennyasszony szorította szívemet. Elfogyott, elfagyott a levegő is. Az álombéli zuhanásokat, üldözéseket, meneküléseket, vízbefulladásokat egy újabb visszatérő lázalom tetézte, amelyre nappal sem volt irgalom. Az az adventi álom szinte egész télen visszatért. Akkor kezdtem altatót szedni. Az altatós, kába álmok sem voltak különbek, reggelre legtöbbször elfeledtem őket, de hasonlatossá lettek a kísértetjáráshoz, ott lebegtek sötét árnyként egész napi szédelgéseimben, szédületeimben. Így telt a tél, keserűen, terméktelenül, siváran. Ekkor jelent meg ez a Zazpi nevű ibér; mintegy álmaim függelékeként, feloldozott rémálmaim kalodáiból. Verseinek átültetésével szabadabbá váltak vergődéseim.

ESTEBAN ZAZPI DE VASCOS Y AITZGORII

1746 (?) – 1821 (?)

Spanyol-portugál, egészen pontosan ibér dalköltő. Zsoldos, kincskereső, forradalmár, csempész, geográfus, szélhámos, több mint szabadszájúnak nevezhető röplapíró, örök békétlen, mindenkivel tengelytakasztó, összevesző ponyvahős, akinek még pontos születési helye és ideje sem ismert. Az 1746-os dátum is csak egyik írásának a keltezése alapján valószínűsíthető, amelyből azt tudjuk meg, hogy betöltötte az ötvenet és VI. Ferdinánd uralkodása alatt látta meg a napvilágot. Bár verseinek keltezése alapján sem lehetünk semmiben biztosak. Baszk származású volt, hisz a neve ezt eléggé egyértelművé teszi: a Zazpi de Vascos vezetéknev (amely lehet felvett írói álnév is) annyit jelent, mint Hét-Hetedik Baszk (a zazpi baszkul hetet jelent s a spanyolok a baszkokat vascosnak nevezik). Egyaránt írt spanyolul, gallego-portugálul, az Ibér-félsziget valamennyi nyelvjárását ismerte, de indián kecsuául is tudott. Baszk nyelven írott szövege eddig még nem került elő, de verseiben többször hivatkozik szülőföldjére, származására. Gondolhatunk arra, hogy már zsenge gyermekkorában kiszakadt a baszk környezetből, az is lehetséges, hogy árva volt, talán valamelyik szerzetesrend lelencházában nőtt fel. Tanulmányairól sincs biztos adat, de néhány keltezés, lábjegyzet alapján arra következtethetünk, hogy megfordult a córdobai, salamancai univerzitások környékén. Hosszabb időt töltött Toledóban mint katona, ahonnan többször megszökött, Portugáliában bujkált, biztosan elfogták, mert vagy rabként, vagy büntetőszázadi katonaként, Bourbon-házi III. Károly uralkodása idején kerül ki az Újvilágba. Szolgált az Új-Granada-i és a La Plata-i Alkirályságok hadseregeiben, nem sokat. Biztos onnan is megszökik, még talán fővesztésre is ítélik. Nem tudunk biztosan semmit, csak annyit, hogy ott van a történesek sűrűjében, serény részese a latin-amerikai függetlenségi harcoknak. Az 1780-as évek már az utolsó inka király leszármazottja, José Gabriel Tupac Amaru felkelő seregei környékén találják, de ott van Miranda tábornok, majd Bolivar csapataiban is, meg is sebesül. Hányódott a potosi-i ezüstabányák környékén, csempészett aranyat, gyarmatárut, embert, irtott erdőt, hittérítők nyomán eljut a legeldugottabb indián falvakba. 1820–21 táján az Amazonas őserdőiben nyoma vész.

Bizonyos, hogy nem róla lehet megmintázni a rettenthetetlen hős szobrát, hisz ha hinni lehet a róla feljegyzett legendáknak, pletykáknak, még útonállásra is adta a fejét, nem volt idegen a kártyabarlangok, bordélyházak világában sem, talán néhány árulásnak is részese lehetett. Katonának sem volt a legkiválóbb, hisz ha szerét ejthette, mindig megszökött, nemcsak a kaszányákból, hanem a harcok sűrűjéből is. Úgy hisszük, hogy a túlélést kereste mindenáron. Hányódásai során eljutott Dél-Amerika szinte minden tájára. Megfordult La Pazban, Limában, Cuzcóban, Macondóban, Bogotában, Qxyhuatwandzán, Trujillóban, Caracas-ban, Belém-ben, de az Antillákon, Mexikóban is hagyott nyomokat. Szédelgéseinek helyszínei számtalanok, életét verseinek, írásainak keltezése alapján (már amelyik keltezett), amolyan puzzle-szerűen lehet összerakni, de rengeteg a fehér folt. Nincs összegyűjtött mű, feldolgozott életút.

Csak egy bizonyosság van: szövegeinek állandó műzsája egy córdobai illetőségű hölgy (vagy hölgyek), a titokzatos szenyóra, donna D. (Dolores, Deborah, Diana?), akit hol Amaryllaként, hol Fekete Liliomként emleget. Egyik Santiago de Compostellában

keltezett dalában Szent Ferenc lányának nevezi, ami azt sejteti, hogy a hölgynek köze volt a klarisszákhoz, dél-amerikai találkozásaikban is vannak ilyen jelzések, bár szinte biztosra vehető, hogy ideig-óráig férjezett volt.

Máshol viszont ordináre módon lekurvázza, bordélyházi szukanak nevezi, poklok mélyére átkozza. Néhány töredékből az is kiténik, hogy talán a hölgy miatt szökött meg, szándékoltan került a fegyencszállítmányba, hogy eljusson az Újvilágba, bár fordítva is történhetek e „párviadal” eseményei. Nem kizárt, hogy a hölgy hajózott utána. Semmit sem tudunk biztosan. Csak egy igaz: múzsánk (múzsák?) feltűnik dalnokunk kalandos életének legtöbb helyszínén. Meglehet, hogy az ő élete is éppoly veszélyekkel és veszteségekkel telített, a túlélést kereső szenvedély és szenvedés volt. Hogy ezeknek a kapcsolatoknak voltak-e boldog, beteljesedett pillanatai, nem lehet tudni. Talán egy közepszerű latin-amerikai ponyva az egész.

Don Esteban (így írt alá) műveinek egy töredékére a nyolcvanas évek elején találtam rá a tordai ferences kolostor padlásán egy egerekrágtá papírcsomag kibontásakor. Szerzetes nagybátyám szerint állítólag egy Pacho Benignus nevezetű szerzetes hagyatékából került ide, aki mint misszionárius a XIX. század végén Dél-Amerikát is megjárta. Azóta dél-amerikai magyar ismerőseim is küldtek nyersfordított Zazpi-verseket, aki tulajdonképpen egy nagy utánzó volt, hisz számos irománya elején hivatkozik nagy elődjei valamelyikére és megjelöli a versformát is. Nem szuverén költészet ez, de egyfajta bűbáj lengi át. Az örökös hiányról, a mérhetetlen sóvárgásról, az élet hiábavalóságairól, az elmúlásról, a szerelem sivatagjairól, a vágyakozásról, honvágyról, hazavesztésről, a lehetetlenről, születésről, halálról üzennek szövegei. Akár kortársunk is lehetne.

Stabat Mater

Madonnám, te bronzbőrű szűzleány,
holnap hét tórtól szenvedő anyám,
ma karodban ringatsz, mint kisdedet,
holnap holtom fölött vagy már a gyám.

Ma fönt lebegsz az örökhó fölött,
égekéből szövik szűzi fátyladat,
alkonyatra már elsötétülnek
mindenek s a gyász selyme rádszakad.

Eleven higany, örök lobogás
vagy, szerelem, mely mindent elsodor,
holnap megtört, csüggedt arcú sikoly,
fájdalomba csonkított kőszobor.

Te álombéli látomás, május,
tündérvirág-mosoly, tiszta nyírfaláng,
reggelre karjaidba hull fiad:
befejezeten az örök talány.

Most jázminnal virágzod arcomat,
fölöttem lebegő fehér galamb,
holnapra lábaidhoz roskadok,
megszaggat, összebong ezer harang.

Kinyílik körötted minden falomb,
kegyelmed zuhogó virágmező,
holnap porba hullva, elhervadtan
visszatekint rád az, ki elmenő...

Királynőm, örök szépség, ifjú nő,
minden szerelmünk emléke te vagy,
semmi sem marad belőlük mégse,
de te akkor is, el akkor se hagysz.

Libera me

Vigasztalj meg, Jézusom,
vérző szárnyú cédrusom,
szemem szépen rádhunyom,
minden este búcsúzom.

Álom, ébrenlét között
terítsd rám a köntösöd,
hogyha messzi költözöm,
angyal vigyen, őrözzön.

Tudom, ajtód nyitva áll,
istállódba visszaszáll,
minden remény színt talál,
elalszik a kínhalál.

Ó, én boldog cédrusom,
kinek szent nevét súgom,
útjaimon jég zuhog,
mögöttem a vég susog.

Add reám a lázadat,
honnak üres jászladat
s elúzni az árnyakat,
bár egy szalmaszálat adj.

Tolnay Imre grafikája

Vesperae

Most van a Nap lemenőben,
a sápadt Hold feljövőben,
Istenem, ki mögöttük állsz,
adj jó álmot, szép kis halált*,
úgy nyugodjam az ágyamban,
mint a Fiad a jászolban,
ne kísértsen meg az ördög,
őrangyalod fejem fölött
hallgassa a hálaimát,
békédet akarom immár...
Hiúság volt a nappalunk
álmunkban tenálad lakunk,
bocsásd meg a vétkeinket,
űzd messze a rémeinket,
amíg a testünk elpihen,
lelkünkben dobog jó szíved,
Istenünk és örök hazánk,
világosítsd ki az éjszakánk.

* A franciák petite mort-nak nevezik az éjszakai álmot.

* Miután La Paznál szabályszerűen utcára dobtak, kiebrudáltak Donnám „kompániájából”, rám szakadt a legmélyebb nyomor. Itt hányódtam, éheztem, hajléktalanul, kocsmáról kocsmára járva tengettem napjaimat, verseket, dalokat szavaltam, amiért időnként szelet kenyeret, pohár italt kaptam. 1803-ban a püskösdí körmenet utáni fiestán sikerült annyira lerészegednem, hogy napokra elszakadt a cérna. Egy kolostori cellában tértem magamhoz. Kiderült, hogy egy Benedictus nevű félvér ferences szerzetes talált rám az Iglésias San Francisco előtti téren, ahol már félig kihűlve feküdtem egy pocsolnyában. Így kerültem a La Paz-i szerzetesek egyik kolostorába. Itt kezdetben a kertben dolgoztam, a baromfiudvart gondoztam, újból emberi formát öltöttem. Később, miután megtudták, hogy írástudó ember vagyok, bevitték a könyvtárba, nyomdájukba. Itt főként az egyházi szövegek indián nyelvekre való átültetésében segédkeztem, s mikor időm engedte, spanyol szövegeket, imákat is írtam. Azt hiszem, egy kicsit megnyugodtam, amit azzal is megerősítettem, hogy hosszú bűnbánat után letettem a szerzetesi esküt, és mint laikus testvér, a szerzetesrend tagja lettem. A latin-amerikai szerzetes rendekben kialakult egy szokás, miszerint nem nagyon faggatták az embert előéletéről, befogadták maguk közé a gonosztevőket is, akiknek legtöbbike csak ideig-óráig élt ezzel a rejtőzködési lehetőséggel, aztán továbbállt. Én, fogadalomtétel után megnyugodva, véglegesnek tekintettem a szerzetesi életformát. Mindez 1809-ig tartott, amikor Pedro Domingo Murillo kapitány vezetésével ki nem tört a La Paz-i felkelés. Ekkor ismét felszínre tört bennem az örök nyughatatlan... Egyik felkeléstől a másikig csavarogtam, lázongtam, főként a pofámat vertem, arról akartam meggyőzni a kreolokat, a juntákat, cabildókat, hogy az indiánok egyenrangú félként való kezelése s a rabszolgák felszabadítása nélkül soha nem lesz független Latin-Amerika. Békétlenkedéseimmel csak magamnak ártottam. Limában a saját fajtámbéliek úgy elagyabugyáltak, hogy hetekig vért köptem, önkivületben fetrengtem. Itt jöttem rá, hogy megöregedtem, s öreg embernek nem való se a forradalom, se a szerelem. Akkor hát szabadsága se légyen. A szerzetesek megkönyörültek és visszavitték maguk közé.